

ЦІННІСНИЙ СКЛАДНИК КОНЦЕПТУ “КАБАЛЬЄРО” В ІСПАНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ ТА ЙОГО РОЗВИТОК

Статтю присвячено вивченню ціннісного складника іспанського національно-маркованого концепту “кабальєро”, проаналізовано його розвиток від етимологічного значення лексеми-назви концепту до цінностей, втрачених або набутих у сучасній концептуальній картині світу іспанців.

Ключові слова: *національно-маркований концепт, ціннісний складник концепту, концептуальна картина світу, семантичне значення.*

Статья посвящена изучению ценностной составляющей национально-маркированного концепта “caballero”, проанализировано ее развитие от этимологического значения лексемы-имени концепта до потерянных или приобретенных ценностей в современной концептуальной картине мира испанцев.

Ключевые слова: *национально-маркированный концепт, ценностная составляющая концепта, концептуальная картина мира, семантическое значение.*

The article deals with the development of the value component of the nationally-marked Spanish concept “caballero”. The value component is analyzed from the etymological meaning of the word-concept’s name till its realizing in the modern Spanish conceptual field.

Key words: *nationally-marked concept, value component of the concept, conceptual field, semantic meaning.*

Завдяки сучасній глобалізації суспільства гостро постає необхідність вивчення тих ментальних та мовних механізмів, які впливають на формування національно-специфічних концептів у свідомості різних народів, зокрема іспанського. Адже саме відмінності в розумінні та інтерпретуванні еквівалентних, на перший погляд, мовних одиниць здатні викликати значні непорозуміння між носіями мови та представниками інших народів, які мають відмінне світобачення.

Наукова новизна дослідження полягає у вивченні еволюції наповнення іспанського концепту “кабальєро” ціннісними складниками, які викликають особливі асоціації у носіїв мови, вступаючи у зв’язки з іншими елементами

концептуальної картини світу, що існує на теперішньому етапі розвитку іспанського суспільства.

Метою нашої роботи є вивчення ціннісного складника концепту “кабальєро” під час розвитку іспанської концептуальної картини світу протягом XVI-XX ст. на основі аналізу літературних творів різних функціональних стилів мови, зокрема художнього та газетно-публіцистичного.

Концепт – це ментальна одиниця, що містить у собі сукупність знань про світ щодо певної теми. Лексема, що визначає цю тему, зазвичай є іменем концепту [Долженкова 2006, 12].

Досліджуючи концепт як ключове поняття когнітивної лінгвістики, ми розглядаємо його з лінгвокогнітивного та лінгвокультурологічного боку.

У межах лінгвокогнітивного підходу (А. Бабушкін, М. Болдирєв, О. Кубрякова, З. Попова, І. Стернін та ін.) концепт, будучи ментальним утворенням, є своєрідним фокусом знань про світ, когнітивною структурою, що містить у собі різносубстратні одиниці оперативного мислення. З лінгвокультурологічного погляду (С. Воркачов, В. Карасик, В. Красних, В. Маслова, Ю. Степанов та ін.) концепт – це колективнозмістове ментальне утворення, що фіксує в собі своєрідність культури певної епохи та відрізняється від інших ментальних утворень наявністю в своїй структурі ціннісної ознаки. Лінгвокультурологічний підхід спирається на думку про акумулятивну (накопичувальну) функцію мови, завдяки якій у ній накопичується, зберігається й передається досвід народу, його світобачення та світосприйняття [Соловьева 2009, 5].

Еволюція наповнення концепту спричиняється різними чинниками, як мовними, так і позамовними. Зміна концептуального змісту тісно пов’язана зі змінами позамовної дійсності, адже всі процеси, які відбуваються в країні, відображаються в її концептуальній картині світу, а згодом - і в мовній.

Без концепту *caballero* відтворення концептосфери іспанців є не те що не повним, а неможливим, адже концептосфера, за визначенням академіка Д. Лихачова, - це сукупність концептів нації, що утворюється усіма потенціями концептів носіїв мови [Лихачев 1993, 3].

Іспанський концепт *caballero* є досить специфічним в іспанській концептосфері. Поняття лицарства і джентльменства є невід’ємною частиною іспанської культури, пов’язаною з вагомими історичними й національно-специфічними реаліями.

Етимологічно лексема, що є назвою концепту, походить від латинського *caballus*, що позначає коня, який працює. Для назви коней з іншим призначенням, включаючи тих, що брали участь у боях, використовувалося слово *equus*. Тоді як, скажімо, англійське слово “лицар” (*knight*), що походить від

англосаксонського *snight*, означало “слуга”. Загальне значення слова *caballero* трактується тлумачними словниками як чоловік, що їздить верхи [Diccionario 2000]. Проте цим трактуванням не можна обмежити його семантику. Існує кілька важливих характеристик, набутих у процесі історичного розвитку. Так, іспанський кабальєро Середньовіччя – це чоловік, що шукає пригод та бореться за справедливість і добро. У добу Відродження він перетворюється на “*caballero de la triste figura*” і “*caballero de los leones*” [Cervantes 2006, 45, 143]. Цей лицар має вміти контролювати свого коня, який в іспанській концептосфері є диким і непокірним (*salvaje y desobediente*). Традиційно ця тварина символізує людські пристрасті (навіть першим подвигом Геракла було приборкання норавливих тварин). Таким чином, кабальєро не лише приборкує коня, але й уміє контролювати власні пристрасті й бажання, спрямовувати свою енергію на те, щоб творити добро для інших, жертвуючи собою. Ця жага перетворюється майже на безумство, і саме тому життя кабальєро – це пристрасть до подвигів, що межує з безумством. Невід’ємною частиною ближньої периферії концепту є шляхетність та безсмертність духу: *Duerme tú que naciste para dormir o haz lo que quisieres, que yo haré lo que viere más conveniente a mi pretensión* [Cervantes 2006, 64].

Іспанський лицар не боїться пливти проти течії, оскільки ним керує сам Господь. Таким чином, у XVI-XVII ст. до ближньої периферії досліджуваного концепту належить усвідомлення лицарем того, що ним керує Бог: *Sancho Amigo, haz de saber que yo nací por querer del cielo en esta nuestra edad del hierro para resucitar en ella la de oro* [Cervantes 2006, 64].

Саме безсмертя лицарського духу змушує розвиватися наповнення концепту. Від боротьби з драконами та шахраями лицарі переходять до боротьби з лінощами, сумом, апатією, негативними емоціями та відсутністю кохання і, врешті-решт, до боротьби з бідністю, несправедливістю, аморальністю. Так, світогляд іспанців передають слова відомого літературного персонажу Санчо Панзи: *Solo puedo deciros, si mi señor Don Quijote me volviera a llamar, volvería a salir con él, para defender doncellas y enderezar lo que esté torcido; ¡y que se preparen los encantadores y los que hacen daño a las viudas y a los débiles, porque allí vamos y allá nos encontraremos!* [Cervantes 2006, 65].

Дослідивши ціннісні характеристики концепту *caballero*, що визначають культурні цінності носіїв іспанської мови, ми дійшли висновку, що в іспанській концептуальній картині світу XX-XXI ст. цей концепт не втратив цінності для іспанців. Він зберіг у собі такі ціннісні характеристики, властиві концептосфері попередніх століть:

- відвага та сміливість: ... *con la sangre vuelta, más, viniendo de un gran caballero, como lo fue en vida don Leonardo* [Ayerra 1984, 65].

Se dice que la trajo un caballero que vino a morir a estas tierras [Aguirre 2000, 97];

- відповідальність і необхідність виконання обов'язку: *Ya lo sé. Es su obligación. Usted es un caballero, etc...* [Gonzalo 1993, 42];

- самовідданість і безкорисливість добрих вчинків: *... pero un auténtico caballero no debe sacar mayor provecho de ellas* [Vázquez-Figueroa 1990, 85].

... gozaba de la merecida reputación de ser todo un caballero, hombre abnegado y modélico [Gutiérrez 1989, 3].

У XVII-XVIII ст. до ближньої периферії концепту увійшли і збереглися до сьогодні такі риси:

- витонченість манер та поведінки: *Era más caballero que soldado ...* [Arenales 1992, 12];

- галантність: *... cada caballero acompañaba a su dama* [Gonzalo 1993, 123];

- вихованість: *... había dejado de ser un patán, pero aún no llegó a caballero* [Gonzalo 1993, 48];

- освіченість: *El erudito caballero don Pedro López de Ayala refiere en la Crónica del rey don Pedro* [Martínez 1794].

... un comportamiento distinto, una conducta de caballero educado y no de señorito golfante [Gonzalo 1993, 75].

Отримавши завдяки Кальдерону славу дона Хуана, концепт caballero у мовній картині світу іспанців продовжує асоціюватися з галантним героєм-коханцем: *No quedaron estas palabras últimas y celosos temores sin la satisfacción y promesa que doña Juana merecía; y así, deseando sobre todas las cosas el apasionado caballero el firme apoyo de su nueva voluntad, procuró acreditarla con amorosas réplicas* [Céspedes 1612].

... el imposible amor de un caballero inexistente [Tusquets 1990, 154].

Такий caballero з кожним століттям стає все більш сентиментальним і чуттєвим: *Era un caballero verdaderamente sentimental* [Herrero 1995, 215].

Сучасні іспанські лицарі не носять важких залізних обладунків, не їздять верхи на норовливих конях, проте значна кількість іспанців вважають себе лицарями. У їхньому розумінні кабальєро – це особа, озброєна почуттям гідності й доброти, порядна та віддана своїй справі. Іспанське лицарство XX ст. – це дух пригод і благочестя: *un caballero siempre espera la luz tras las tinieblas* [Acrópolis 2011].

Проте у сучасній мовній картині світу іспанців концепт caballero набув і дещо нових відтінків значення. Якщо історично лицар був підданим короля, то в сучасному іспанському суспільстві демократичної конституційної монархії яскравіше виділяється незалежність шляхетного чоловіка: *... me*

presentó no como su subordinado, sino como un caballero portugués [Gonzalo 1993, 75].

Також цей концепт є віддзеркаленням добропорядної людини у сучасному світі, яка не обов'язково належить до аристократії, має гарну освіту та слугує своїй батьківщині. Це звичайний чоловік, якого люди поважають за його моральні якості. Про такого говорять: *el mejor caballero del mundo* [Gonzalo 1993, 75]; *Todo un caballero* [Ayerra 1984, 64].

Також концепт *caballero* сьогодні позначає успішних ділових працездатних людей: *un caballero comerciante* [Ayerra 1984, 97].

Herrero era todo un caballero, con una gran capacidad de trabajo [Herrero 1995, 86].

Сучасні *caballeros* – це відомі державні діячі, письменники, художники, сценаристи, що працюють на благо майбутнього нації: *caballero de gran fama* [Tapia 1993, 15].

... queremos citar a un ilustre caballero, don Juan Gaspar Alonso Enríquez de Cabrera [Tapia 1993, 54].

Таким чином, наше дослідження показує, що найпоширенішими у сучасній концептуальній картині світу іспанців є такі ціннісні характеристики концепту *caballero*: *noble, español, célebre, renombrado, aficionado, fino, grande, honesto, valiente, perfecto, abnegado, modélico, bueno, venturoso, apasionado, hábil, comprensivo, humano*.

І лише подекуди зустрічається іронічна або негативна оцінка досліджуваного концепту *caballero*. Частіше вона висвітлює певні негативні сторони життя, але не самі якості людини: *¿Eh? Tienes ante ti a un caballero. Un auténtico caballero de la calle, ja, ja* [Guelbenzu 1989, 53].

... saber por qué los conoció respectivamente como el caballero de la luz y el caballero de la sombra [Guelbenzu 1989, 112].

Отже, концепт *кабальєро* є невід'ємним складником концептуальної картини світу іспанців, про що свідчить його розвиток, розширення семантики лексеми-імені концепту, а також частотність її використання в сучасній іспанській мові.

1. *Diccionario de la Real Academia Española*. Vigésima segunda edición. 2001. – Режим доступу: <http://www.rae.es/rae.html>. 2. Долженкова В. В. Концепты “honor” и “honra” в испанском языке и литературе XIII–XVII веков: Дисс. ... канд. филол. н. – М., 2006. – 156 с. 3. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка // Известия Российской Академии Наук. Серия литературы и языка. – М., 1993. – Т. 52. – №1. – С. 3-9. 4. Соловьева Н.И. Актуализация лингвокультурного концепта “бык” в испанской языковой картине мира: Автореф. дисс. ...

канд. філол. н. – М., 2009. – 19 с. 5. *Acrópolis* [Periódico] 18.06.2011. – Режим доступу: <http://acropolis.org>. 6. *Aguirre F. J. Uña Zugasti. Nuevas leyendas del Monasterio de Piedra* [Relatos] // José de Aguirre. – Huesca: Mira editores, 2000. – 294 p. 7. *Arenales Y. Desde el Arauco* [Novela] // Yolanda Arenales. – México: Editoriales, 1992. – 285 p. 8. *Ayerra R. La lucha inútil* [Novela] // Ramón Ayerra. – Madrid : Debate, 1984. – 363 p. 9. *Cervantes Saavedra M. Don Quijote de la Mancha* // Miguel de Cervantes Saavedra. – Madrid: Catedra, 2006. – 398 p. 10. *Céspedes y Meneses G. Pachecos y Palomeques (1612)* // Gonzalo de Céspedes y Meneses. – Режим доступу: <http://www.cervantesvirtual.com>. 11. *Gonzalo F. B. Filomeno, a mi pesar. Memorias de un señorito descolocado* [Novela] // Torrente Ballester Gonzalo. – Barcelona : Editorial Planeta, S.A., 1993. – 274 p. 12. *Guelbenzu J. M. El río de la luna* [Novela] // José María Guelbenzu. – Madrid: Alianza, 1989. – 315 p. 13. *Gutiérrez J. L. Un retrato político y humano de Felipe* [Artículo] // José Luis Gutiérrez. – Madrid: Temas de Hoy, 12.09.1989. – P. 3. 14. *Herrero L. El ocaso del régimen* [Historia] // Luis Herrero. – Madrid : Temas de hoy, 1995. – 426 p. 15. *Martínez M. F. Ensayo histórico-crítico sobre la legislación y principales cuerpos legales de los Reinos de León y Castilla (1794)* // Francisco Martínez Marina. – Режим доступу: <http://www.cervantesvirtual.com>. 16. *Tapia B. D. Historia del toreo (I). De Pedro Romero a “Manolete”*. Tauromaquia // Daniel Tapia Bolívar. – Madrid: Alianza, 1993. – 175 p. 17. *Tusquets E. El mismo mar de todos los veranos* [Novela] // Esther Tusquets. – Barcelona: Editorial Anagrama, S.A., 1990. – 268 p. 18. *Vázquez-Figueroa A. Caribes (Cienfuegos 2)* [Novela] // Alberto Vázquez-Figueroa. – Barcelona: Círculo de Lectores S.A., 1990. – 372 p.

*С.М. Пригодій, д. філол. н., проф.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка*

НЕОПРАГМАТИЧНЕ ТЛУМАЧЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Стаття являє собою неопрагматичне тлумачення оповідання А. Бірса «Вершник у небі».

Ключові слова: неопрагматизм, меліорація, плюралістична критика, психоаналіз.

Стаття представляє собою неопрагматичний аналіз розповіді А. Бірса «Всадник в небі».